

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет філософський
Кафедра філософії

Затверджено
На засіданні кафедри філософії
Філософського факультету
Львівського національного університету імені
Івана Франка
протокол № 1 від 30.08.2023 р

Завідувач кафедри _____

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЛОСОФІЯ СВОБОДИ»,
що викладається в межах ОПІ «Філософія»
першого (бакалаврського) освітньо-наукового рівня вищої освіти для здобувачів
спеціальності 033-філософія

Львів 2023 р.

Назва дисципліни	Філософія свободи
Адреса викладання дисципліни	Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет та кафедра	Філософський факультет, кафедра філософії
Галузь знань і назва спец.	03 – гуманітарні науки, 033 – філософія
Викладач дисципліни	Карась Анатолій Феодосійович, доктор філос. наук, професор
Контактна інформація	anatoliy.karas@lnu.edu.ua ; anatolijkaras@yahoo.com
Консультації з питань навчання по дисципліні відбуваються	Щовівторка з 15:00 до 16:30 год. – дистанційно, або консультації в день проведення лекцій/практичних занять (за попередньою домовленістю). Також можливі он-лайн консультації через ZOOM або подібні ресурси. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача або телефонувати.
Сторінка курсу	http://filos.lnu.edu.ua/department/filosofiji
Інформація про дисципліну	Дисципліна «Філософія свободи» є нормативною для спеціальності 033 – філософія, викладається в 7-му семестрі. Програма навчальної дисципліни розрахована на 3 кредити – 90 годин(за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS). Заняття проводяться у формі лекцій (14 год.), семінарів (32 год.) і самостійної роботи студентів (44 годин). Щотижня відводиться 3 години для аудиторного навчання і 3 год. для самостійної роботи студента. <i>Курс складається з двох частин (двох контрольних робіт) і завершується іспитом.</i> Розташований: http://filos.lnu.edu.ua/department/filosofiji - електронна сторінка кафедри філософії ЛНУ імені Івана Франка
Коротка анотація дисципліни	<p>Дисципліна передбачає надати студентам необхідні знання, обов'язкові, щоб орієнтуватись в сучасних гуманітарних, соціальних і політичних тенденціях і пропонує: а) огляд генези ідеї свободи і концепту «свободи волі»; б) контекстуальну експлікацію дихотомії «свободи і детермінізму» та обґрунтування ключових концепцій свободи; в) висвітлення історичних форм здійснення свободи і волі, г) ознайомлення з сучасними нейробіологічними підходами щодо спростування «свободи волі» й переусвідомлення природи моральної відповідальності.</p> <p>Цей курс є основою засвоєння фундаментального знання, яке допоможе студентам краще розуміти суперечності, що є іманентними для сучасного цивілізаційного розвитку, а також допомагатиме чіткіше орієнтуватися в сучасних правових відносинах на їхньому теоретичному і практичному рівнях. Курс особливо актуальний для сучасної України, яка перебуває на шляху демократичного і правового громадянського розвитку і є в процесі активного пошуку свого сучасного місця серед світової і європейської спільноти.</p>
Мета і завдання дисципліни «Філософія свободи»	<p>Мета дисципліни має три аспекти й полягає в тому, щоб:</p> <p>а) вивчити основні етапи історико-філософського розвитку концептуальних уявлень про свободу, враховуючи проблематику, пов'язану зі свободою волі і нейро-дослідженнями;</p> <p>б) зрозуміти особливості концептуальних уявлень щодо їхнього впливу на формування різних типів соціальності та правової культури в Західній цивілізації;</p>

в) розкрити значення свободи в політичному і практичному аспектах щодо здійснення громадянських свобод і прав людини, завоювання національного суверенітету зокрема в українській дійсності.

Проблематика свободи була рушійною силою і творчої, і деструктивної волі у людському житті та суспільному бутті. Особлива увага має бути звернена на значення концептів свободи для виникнення і підтримки демократичних суспільних станів. Відповідно – **практична мета** курсу полягає у формуванні вміння аналізувати принципові відмінності між різними концептуальними проектами свободи, розпізнавати й прогнозувати їхні можливі правові, соціальні, політичні й практичні наслідки для суспільного розвитку.

Завдання дисципліни:

- формування критичного освоєння історико-філософської спадщини в аспекті ознайомлення з найвагомішими концепціями свободи упродовж інтелектуального і цивілізаційного розвитку людства;
- з'ясування особливостей *взаємозв'язку* між поняттями свободи й необхідності в історико-філософському процесі й трансформацію його на відношення «свобода-відповідальність»;
- продемонструвати взаємозв'язок між «правом на свободу» і «правом на життя» як головну проблему філософії свободи;
- показати роль концепцій свободи в розвитку філософії права й правової культури суспільств та політичних режимів;
- показати, що індивідуальна свобода людини здійснюється як демократична громадянсько-правова соціальна, економічна і політична реальність;
- розкрити розумінням ідеї свободи в залежності від її дискурсивного і наративного витлумачення та комунікативно-етичного здійснення;
- обґрунтування тези, яка полягає в тому, що індивідуальна свобода не є чимось таким, що дається людині від народження або само по собі і є гарантованим поза нашими знаннями і зусиллями;
- з'ясування взаємозв'язку між індивідуальною, соціальною та політичною свободою у практичному здійсненні західного типу цивілізації;
- визначити ключові виклики перед розумінням свободи, що обумовлені глобалізацією і нейро-дослідженнями;
- розкрити проблему свободи і свободи волі в аспекті сучасних нейродосліджень;

Література для вивчення дисципліни

- Виклад і засвоєння матеріалу відбувається на основі **основних джерел**:
1. *Хрестоматія: "Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи: Збірник текстів" / Уклали: А. Карась, Ю. Біленко. ЛНУ ім. І. Франка, 2002.*
  2. *Карась А. Філософія громадянського суспільства у класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів, 2003. 540 с.*
  3. *Лібералізм. Антологія. Київ: Смолоскип, 2002.*
  4. *Націоналізм. Антологія. Київ, Смолоскип, 2000.*
  5. *Аристотель. Політика. К.: Основи, 2000. <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>*
  6. *Аристотель. Нікомахова етика. К.: Аквілон, 2002. 480 с.*
  7. *Берлін І. Чотири есе про свободу. К.: Основи, 1994.*
  8. *Пейн Т. Права людини / Пер. з англ. Львів: Літопис, 2000.*
  9. *Руссо, Жан-Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. та ком. О. Хома. К: Port-Royal, 2001.*
  10. *Мілл Дж. С. Про свободу. К.: Основи, 2001.*
  11. *Рідель М. Свобода і відповідальність // Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії. К.: Либідь, 1996. С. 68-84.*
  12. *Фітцджеральд Д. "Ідея свободи" М. Адлера // Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи: Збірник текстів. С. 5-13.*
  13. *Грінфельд Лія. Типи націоналізму // Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 688 – 704.*
  14. *Gazzaniga, Michael. Who's in charge? Free will and the science of the brain (Газзаніга, Майкл. Хто за головного? Свобода волі і нейробіологія. Corpus scientificum, 2016. 368 с.*

	<p>Додаткова література:</p> <p>15. <i>Арендт Х.</i> Що таке свобода? // Арендт Х. Між минулим і майбутнім. – Київ: Дух і Літера, 2002. – С. 151-182.</p> <p>16. <i>Бауман З.</i> Свобода. – М.: Новое издательство, 2006.</p> <p>17. <i>Гаєк Ф.</i> Цінність свободи // Лібералізм. Антологія. 2-ге видання. – К.: Смолоскип, 2009.</p> <p>18. <i>Булатов М. О.</i> Головні етапи розвитку поняття свободи в історії європейської філософії // Людина в цивілізації XXI століття: проблема свободи. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 5-49.</p> <p>19. <i>Валицький А.</i> Марксизм і стрибок у царство свободи. Історія комуністичної утопії. Пер. з польської. К.: Всесвіт, 1999. 509с.</p> <p>20. <i>Карась А.</i> Переусвідомлення природи людини і свободи у призмі нейродосліджень і семіотики // Феномен свободи у контексті цивілізаційних викликів XXI ст. Львів, 2019. С. 143-155.</p> <p>21. <i>Лосик Ореста.</i> Феномен свободи і французький постмодернізм. Львів, НТШ, 2016. 302 с.</p> <p>22. <i>Пітер ван Інватен.</i> Нарис про свободу волі / пер. з англ. К.: Дух і літера, 2016. 366 с.</p> <p>23. <i>Свааб Д.</i> Ми – це наш мозок / пер. з нім. Харків, 2017.</p> <p>24. <i>Свендсен, Ларсон.</i> Філософія свободи. Пер. з норвез. С. Волковецької. Львів, Київ : Видавництво Анетти Антоненко, Ніка-Центр, 2016. 336с. https://books.google.com.ua/books?id=M0y1DgAAQBAJ&pg=PT48</p> <p>25. <i>Маланюк Є.</i> Малоросійство / Книга спостережень. Том другий. Торонто: Гомін України, 1966. С. 229-247.</p> <p>26. <i>Меле, А.</i> Ефективні наміри. 2010 // https://books.google.com.ua/books?id=pc09jCOu4AkC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false</p> <p>27. <i>Пінкер С.</i> Просвітництво сьогодні. К., 2020.</p> <p>28. <i>Тейлор Ч.</i> Що негаразд з негативною свободою // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2009. С. 620-639.</p> <p>29. <i>Франко І. Я.</i> Соціалізм і соціал-демократія. До історії соціалістичного руху // Франко І. Я. Мозаїка. Львів: Каменяр, 2001. С. 370-424.</p> <p>30. <i>Фукуяма Ф.</i> Ідентичність. Потреба в гідності і політика скривдженності. Пер. з англ. Київ, 2020.</p> <p>31. <i>Harris Sam.</i> Free Will. New York. 2012. https://www.youtube.com/watch?v=pCofmZlC72g</p> <p>32. <i>Karas, A.</i> Civil Feelings as the Civilizational Capital. Modern Philosophy in the Context of Intercultural Communication: Collective monograph. Lviv-Toruń: Liha-Pres. 2019. P. 73–106. // Режим доступу: https://doi.org/10.36059/978-966-397-173-5/73-106.</p>
Обсяг курсу	46 годин аудиторних занять: з них 14 годин лекцій, 32 години семінарських і 44 години самостійної роботи
Очікувані результати навчання	<p>На основі засвоєння курсу студент має :</p> <p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • особливості витлумачення свободи у концепціях детермінізму, індетермінізму й компатибілізму; • відмінності між розумінням свободи в Античності, Новому часі і в сучасній філософії; • зміст концепту «свобода вибору» та його зв'язок з «вільною людиною», або громадянином; • що означає концепт «свобода волі», взятий в історико-філософському контексті і у призмі сучасних нейродосліджень; • характеристику індивідуальної свободи у порівнянні з приватною і публічною свободами; • походження пільг, вольностей і привілеїв; • основні значення концепту «свобода» у філософії Нового часу;

- концептуальні особливості тлумачення суперечності «свобода - необхідність» у філософських текстах Аристотеля, Св. Августина, Т. Гоббса, Б. Спінози, І. Канта, К. Маркса, І. Берліна, М. Ріделя;
- відмінності між негативним і позитивним визначенням свободи;
- підстави взаємозв'язку між ідеєю свободи і верховенством права;
- визначення п'яти рівнів свободи згідно з концепцією М. Адлера;
- відмінності між обставинною, набутою і природною свободами;
- особливості правового забезпечення громадянських свобод;
- розрізняти класичні і некласичні підходи до розуміння свободи людини у філософії та їхні правові наслідки;
- ідейні джерела і практичні наслідки ліберальної, соціалістичної, республіканської й комунітаристської концептуалізації свободи;
- теоретичні передумови виникнення концепту «свободи волі» і на яких аргументах засновується її спростування в минулому і в сучасному нейробіологічному дискурсі.

Уміти:

- Розрізняти концептуальні особливості і відмінності у тлумаченні свободи у філософії Античності, Середньовіччя, Нового часу і сучасності;
- пояснити зв'язок між витлумаченням свободи, громадянства, чеснот і типами політичних режимів у філософії Аристотеля;
- охарактеризувати стан і проблеми свободи і громадянства в античному полісі, в Новому часі і в сучасності;
- охарактеризувати умови свободи вибору в аспектах емпіричного, етичного та правового підходів;
- визначати зміст понять «природне право», «природний закон» і верховенство права у відношенні до ідеї свободи;
- пояснити особливості есенційного та екзистенційного підходів до свободи;
- розкривати сенс свободи у призмі самовираження, гуманізму, ідентичності й автентичності;
- пояснювати зміст лібералізму, консерватизму і націоналізму в аспекті особливостей витлумачення суті ідеї свободи;
- пояснити комунікативний підхід щодо розуміння свободи як відповідальності;
- обґрунтувати філософські витоки «Декларації прав людини і громадянина» і «Декларацію прав людини»
- вміти застосовувати набуті знання для аналізу української дійсності, визначення демократичних і авторитарних дискурсивних тенденцій соціального, правового і політичного розвитку.
- Застосовувати набуті знання з курсу для аналізу стану і перспектив розвитку української соціально-культурної дійсності.

На основі вивчення дисципліни очікується набуття студентами інтегральних, загальних і фахових компетенцій.

Інтегральна компетентність визначається здатністю розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі філософії та гуманітаристики або у процесі навчання, що передбачає застосування філософських теорій та методів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетенції (ЗК) стосуються навиків і здатностей:

(ЗК-3) до пошуку та аналізу інформації з різних джерел; (ЗК-4) мислити критично і самокритично; (ЗК-11) цінувати і поважати ідейне та мультикультурне розмаїття; (ЗК-12) діяти на підставі етичних міркувань (мотивів); (ЗК-13) реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; (ЗК-14) зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на

	<p>основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p> <p><i>Фахові компетенції</i> (ФК) спеціальності «філософії» визначаються: (ФК-3) здатністю використовувати в професійній діяльності знання про розвиток основних філософських ідей, учень та напрямків; (ФК-4) усвідомленням особливостей і місця української інтелектуально-філософської традиції у світовій; (ФК-10) здатністю аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальнонаукової проблематики; (ФК-14) здатністю брати участь в інтелектуальних дискусіях на засадах діалогу, відкритості й толерантності.</p> <p><i>Зміст дисципліни має забезпечувати програмні результати навчання, які передбачають:</i> (РН-1) розуміти сенс філософії, її місце в системі культури; (РН-2) розуміти розмаїття та специфіку філософських дисциплін, знати філософську термінологію; (РН-3) знати основні етапи, напрямки в історії світової та вітчизняної філософії; (РН-4) аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальногуманітарної проблематики; (РН-15) мати навички ведення інтелектуальних дискусій на засадах діалогу, відкритості й толерантності; (РН-16) вміти застосовувати загальногуманітарні та філософські знання в різних сферах життєдіяльності; (РН-18) ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.</p>
Ключові слова	гюбріс, свобода, свобода волі, гідність, необхідність, відповідальність, громадянин, права людини, спасіння, ідентичність, автентичність, звичаєвість, мораль, етика, самовираження, доброчесність, лібералізм, консерватизм, націоналізм, дискурс
Формат курсу	Очний
	Проведення лекцій, семінарів, консультації, самостійна робота.
Теми	Тематика занять подана нижче за назвою СХЕМА КУРСУ
Підсумковий контроль,	іспит в кінці семестру комбінований - тестовий/усний
Пререквізити	Для вивчення курсу студенти потребують базових знань з історії філософії
Навчальні методи під час викладання курсу	Презентація, лекції, семінари, дискусії, тьюторство. (Тьютор встановлює зі студентами партнерські стосунки, забезпечуючи психологічну підтримку під час навчання, організовує їх освітню діяльність)
Необхідне обладнання	Вивчення курсу потребуватиме використання загально вживаних програм і операційних систем, а також Інтернету
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	<p>Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Бали нараховуються за таким співвідношенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • семінарські заняття: 40% семестрової оцінки; макс. кількість балів – 40; • самостійна робота: 10% семестрової оцінки; макс. кількість балів – 10; • іспит: 50% семестрової оцінки; макс. кількість балів – 50._____ <p>Підсумкова максимальна кількість балів – 100.</p> <p>Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни „Філософія свободи” оцінюється: презентації - за 5-ти бальною шкалою, доповнення, участь в дискусії, письмові відпрацювання – за 3-х бальною шкалою.</p> <p>У кінці семестру виводиться (1) <i>середня</i> арифметична оцінка за всі <i>презентації</i> та (2) <i>сумарна</i> оцінка за усні <i>доповнення</i> й <i>письмові відпрацювання</i>; окремо (3) <i>сума</i> балів за самостійну роботу (1 есе + словник термінів, макс. 10 балів).</p> <p>Одержану <i>середню</i> арифметичну оцінку за презентації (1) множимо на коефіцієнт 6. Якщо, наприклад, студент/студентка одержали за презентацію середню</p>

арифметичну оцінку («с.а.о») «5», то при множенні її на коефіцієнт 6 – одержуємо суму в 30 балів, якщо ж «с.а.о» - 4 бали, то сума буде 24 бали. Тоді три суми (за презентацію, доповнення і самостійну роботу) додаємо. За семестр студент набирає до 50 балів (з них 10 балів за самостійну роботу).

- Бали за аудиторну роботу не відпрацьовуються у разі пропусків без поважної причини. Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме відповідний поточний контроль – 0 балів.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю: (А) презентація з основного питання чи усна доповідь-опонування (до 5-ти балів); (Б) доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ, участь у дискусіях, аналіз джерельної і монографічної літератури, письмові завдання (до 3-х балів); (В) реферат, есе (письмові роботи, оформлені відповідно до вимог) – до 5 балів.

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності пропущених і невідпрацьованих семінарських занять і позитивні оцінки за самостійну роботу (мінімальна сума – 26 балів), є підставою допуску до підсумкової форми контролю – іспиту.

Письмова робота:

1) студенти пишуть *есе* в межах виконання самостійної роботи;

2) пропущені заняття з поважних причин студенти можуть відпрацьовувати через виконання письмових робіт-відповідей на *не менше двох питань з теми одного семінару*. Макс. оцінка за одну роботу – 3 бали.

Академічна доброчесність: роботи студентів повинні бути їхніми оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел, списування, втручання в роботу інших студентів, становлять, але не обмежують, приклади можливої академічної *недоброчесності*. *Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування, незалежно від масштабів плагіату чи обману*.

Відвідування занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції і семінарські заняття курсу. Студенти мають повідомляти викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усіх термінів, визначених для виконання усіх видів письмових робіт, передбачених курсом.

Література. Література, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надана викладачем виключно в освітніх цілях без права її передачі третім особам. Студенти заохочуються до використання також іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.

Система виставлення балів.

- Враховуються бали, набрані на поточних заняттях, за самостійну роботу і бали підсумкового тестування. *При цьому обов'язково враховуються присутність на заняттях та активність студента під час семінарів;*

- *пропуски занять не допускаються, відсутність на семінарському занятті дорівнює академічній заборгованості, фіксується в журналі оцінкою 0 балів, яка повинна бути ліквідована; запізнення на заняття – не допускаються;*

- **Недоброчесними** діями студента є: користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях не пов'язаних з навчанням, списування і плагіат, несвоєчасне виконання поставленого завдання тощо.

- *Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються.*

Питання до
екзамену

ПЕРЕЛІК КОНТРОЛЬНИХ (ІСПИТОВИХ) ПИТАНЬ ДО КУРСУ

1. Свобода і детермінізм як предмет філософського аналізу: головні концептуальні відмінності у витлумаченні взаємозв'язку між ними. Компатибілізм та інкомпатибілізм і їхні форми. У чому концептуальна суть лібертаріанства?
2. Визначте основні принципи витлумачення поняття свободи в Античності на прикладі філософії Платона й Аристотеля. Витлумачте поняття «гюбріс» та «парезія» стосовно здійснення свободи людини.
3. У чому полягає відмінність між свободою в античності і свободою в модерний час (розширена характеристика за Б. Констаном).
4. Назвіть основні політичні режими згідно з теорією Аристотеля («Політика») і запропонуйте їхню характеристику в зв'язку з проблемою свободи.
5. Що таке чесноти і який зв'язок вони мають зі статусом громадянина полісу. Які чесноти Аристотель вважає притаманними для вільних людей? Чи притаманні чесноти для раба?
6. Свобода і вільний вибір. Запропонуйте характеристику вільного вибору за Аристотелем. Чи є вільний вибір людини свідомим? Яке значення для вільного вибору належить процедурі рішення?
7. За що Б. Констан критично оцінює погляди Руссо, спонукані його «палкою любов'ю до свободи»? – за поняття: а) колективного суверенітету”; б) “колективної влади”; в) “соціальної влади”; г) “соціального договору”; д) “індивідуальної свободи”. Запропонуйте власне пояснення.
8. За Аристотелем, вільно народжені, на відміну від рабів, мають свободу внаслідок вибору і боротьби, чи завдяки природі? Обґрунтуйте свою думку посиланнями на міркування Аристотеля.
9. У чому полягає зв'язок між політичною свободою і правами людини?
10. Про які відмінності між громадським (публічним) і особистим (приватним) життям говорить Б. Констан, характеризуючи свободу людини античного полісу ? У якому зв'язку, за Б. Констаном, перебуває свобода людини з політичною свободою і яка її нова форма є вкрай важливого для Нового часу ?
11. У чому особливості «сучасної свободи», у порівнянні зі свободою людини античного полісу, за визначенням Б. Констана ? У чому, на думку Б. Констана, полягає «небезпека для сучасної свободи» і яку роль тут відіграє «частка політичної влади» ? Б. Констан називає низку причин, з яких у Новий час «індивідуальне існування менш поглинається існуванням політичним» - назвіть такі причини.
12. Політична свобода і національна держава. Нація як необхідна умова запровадження конституційного контролю влади і гарантування громадянських прав.
13. Поясніть відмінності між правами людини і громадянськими правами, посилаючись на постаті і джерела з курсу «Філософія свободи».
14. Наведіть міркування Аристотеля про «свободу в природі» і у мистецтві і поясніть його думки. У якому співвідношенні перебуває поняття свободи відносно понять необхідності і випадковості в концепції Аристотеля?
15. Охарактеризуйте головні принципи і ключові концепти релігійного контексту тлумачення свободи, зокрема, християнського.
16. З'ясуйте природу "громадянства" за Аристотелем. Чи обумовлюється чеснотливість громадян устроєм держави? Назвіть основні політичні режими за Аристотелем.
17. Чия влада (за Аристотелем) найкраща – влада досконалого мужа чи влада досконалих законів? Поясніть теоретичні підстави його думки. У чому полягає взаємозв'язок між поняттям свободи і концептом *virtu* ?
18. Чи є тотожними висловлювання «людина є вільною від природи» і «людині дарована свобода волі»? Поясніть свою думку, опираючись на міркування Августина Блаженного.
19. Свобода – необхідність – насильство. Томас Гоббс про індивідуальну свободу, природне право і природний закон. У чому проявляється тенденція матеріалістичного редукціонізму в теорії свободи Т. Гоббса?
20. Джон Локк про свободу і громадянські права як умову поділу влади й подолання тиранії і деспотії. Що є причиною невільництва і ворожнечі між людьми, згідно з поглядами Дж. Лока?
21. Розрізнення між «природною свободою» і «свободою громадянською», або соціальною (за Дж. Локком). Праця і свобода приватної власності як головна передумова республіканського спільнотворення.

22. Розкрийте суть ідеї свободи, за Т. Гоббсом, і поясніть яким чином вона пов'язується із соціальним ладом? Чи свобода означає відсутність необхідності і примусу? Чому концепція Т. Гоббса вважається революційною соціальною теорією для свого часу?
23. Що, за Гоббсом, має перевагу: влада закону чи влада суверена? Обґрунтуйте його міркування, спираючись на порівняння аргументів Гоббса з аргументами Аристотеля на названу проблему.
24. Що є джерелом породження власності та привласнювання того, що "спочатку не належало нікому" (за Локком)? Право на приватну власність, згідно з теорією Дж. Лока, має соціальне чи природне походження?
25. «Велика Хартія Вольностей»: охарактеризуйте головні принципи щодо вираження і гарантування свободи. У чому полягає статус вільної людини згідно з ідеями «Великої Хартії»?
26. Назвіть і охарактеризуйте принаймні кілька виразних особливостей стану свободи людини Нового часу в порівнянні з Античністю і Середньовіччям.
27. Охарактеризуйте особливості англо-американської традиції свободи від часі її закладання до Конституції США.
28. Охарактеризуйте особливості французької традиції свободи від її ідейних джерел до Французької революції. У чому принципова відмінність між англо-американською та континентальною традиціями свободи?
29. Ж.-Ж. Руссо про свободу людини і народу, за працею «Суспільний договір» - провідні ідеї.
30. Основні ідеї і принципи «Декларації прав людини і громадянина», прийнятої Національною асамблеєю Франції, стосовно гарантування індивідуальних свобод і прав.
31. Національна свобода і націоналізм. Нація як джерело легітимної суверенності. Типи націоналізмів. Що таке ліберальний, або громадянський націоналізм?
32. Характеристика змін у соціальній, економічній, правовій, політичній та гуманітарній сферах суспільного життя, викликаних здійсненням свободи людини та її громадянських прав у Західній цивілізації в добу Нового часу (Модерну).
33. Поясніть взаємозв'язок між громадянськими свободами суспільства та його національним суверенітетом і демократією.
34. Дві концепції свободи І. Берліна. Характеристика негативної і позитивної свободи.
35. Концептуальні витоки соціалістичного підходу до ідеї свободи.
36. Концепція свободи М. Адлера. Рівні свободи як рівні самовираження. Визначте відмінності між поняттями «самореалізація», «самоздійснення», «самоутвердження», «самовизначення» і «самовираження».
37. М. Адлер про «обставинну свободу» і «набуту свободу» – запропонуйте повне визначення з власним поясненням.
38. У чому суть комунікативного підходу до свободи людини? Якими суперечностями характеризує М. Рідель свободу в пізній схоластиці, в добу Реформації, добу Нового часу і в сучасності?
39. М. Адлер про «природну свободу самовизначення» – запропонуйте визначення з власним поясненням. Розкрийте (русоїстський) смисловий контекст тлумачення свободи через ідею самовираження.
40. Зважаючи на історично змінні умови життя і перебіг подій, чи має свобода визначену константу? У чому її знаходить Рідель? У чому полягає зв'язок між реальною і політичною свободою та правами людини? Чому Рідель вважає, що «посилання на свободу мають підставу лише тоді, коли вона має підстави у праві»?
41. Які аргументи Ви можете запропонувати щодо реальності «свободи волі»? Коли, в якому контексті і для чого виникає обґрунтування цього феномену? Чи має індивід спроможність визначати свою волю?
42. Чи правильно вважати, що «людина є приреченою на свободу» (слова Ж. П. Сартра) з погляду комунікативної філософії? Обґрунтуйте свою думку про роль свободи в суспільному житті.
43. Свобода і відповідальність. У чому М. Рідель завбачає відмінності між обов'язком і відповідальністю? Що є підставою того, що свобода стосується «топіки відповідальності»?
44. Про які два типи етики говорить М. Рідель, посилаючись на М. Вебера? Поясніть у чому полягає відмінність між ними і яке вони мають відношення до свободи людини та дискурсивно-етичних практик?

	<p>45. У чому полягає ліберальне і комунітаристське тлумачення свободи? Визначте предметне поле дискусії між ними і вкажіть відомих представників.</p> <p>46. Свобода, гідність людини й ідея гуманізму: у чому полягає взаємозв'язок між ними і яким чином пов'язані з українською дійсністю. У чому ідейний зміст і причини Революції Гідності?</p> <p>47. Ідея свободи і марксизм. Ставлення Маркса й Енгельса до емансипації слов'янських народів. Іван Франко про марксизм і соціалізм.</p> <p>48. Свобода вибору і культурне вкорінення: малоросійство як ментальний продукт імперсько-колоніальної політики в Україні. Назвіть відому працю, у якій запропоновано визначення феномену «укорінення».</p> <p>49. Свобода вибору і культурне вкорінення. Малоросійство як ментальний продукт імперсько-колоніальної політики в Україні – його характеристика. Назвіть відому працю, у якій запропоновано визначення феномену «укорінення».</p> <p>50. Проблема здійснення свободи у дискурсивно-етичних практиках «патерналізму-клієнтізму», «свободи-автентичності», «нігілізму й анархії».</p> <p>51. Проблема свобода волі у поглядах представників сучасної нейробіології (Діка Свааба і Сема Гаріса): головні аргументи на її спростування.</p>
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.

СХЕМА КУРСУ

ти ж ні	ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ і ЛІТЕРАТУРА з методичними вказівками	годи ни
1- й	<p>Тема 1. Вступна лекція. Свобода як предмет філософської рефлексії.</p> <p>Світ людини і проблема самоздійснення. Коефіцієнт людського розвитку й Україна. Свобода, детермінізм і каузальність. Свобода, примус і насильство. Свобода і природа; свобода і суспільство; свобода і "самість"; боротьба за свободу. Свобода і воля. Право на свободу і право на життя – у чому відмінності? Свобода і відкритість. Свобода у концепціях детермінізму, індетермінізму і компатибілізму. Нейробіологія про свободу і свободу волі.</p> <p style="text-align: center;">Питання для самоконтролю</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Свобода як феномен волі і свобода вибору. 2. Чи може мотивована дія вважатися вільною? 3. Що є «несвободою» людини, який стан ми вважаємо «невільним»? 4. Чи можливо бути вільним і бути бездіяльним, пасивним? 5. Свобода і творчість – поясніть взаємозв'язок між ними. 6. Чому Ханна Арендт вважає, що християнська традиція стала вирішальним фактором для історії проблеми свободи? 7. Як ви розумієте взаємозв'язок між свободою і необхідністю? 8. Значення свободи в процесі історичного розвитку людини і людства. <p style="text-align: center;">Література:</p> <p><i>Арендт Г.</i> Становище людини. – Л.: Літопис, 1999. – С. 21-33.</p> <p><i>Арендт Х.</i> Що таке свобода? // Арендт Х. Між минулим і майбутнім. – Київ: Дух і Літера, 2002. – С. 151-182.</p> <p><i>Гаєк Ф.</i> Цінність свободи // Лібералізм. Антологія. 2-ге видання. – К.: Смолоскип, 2009. – С. 504-546.</p> <p><i>Булатов М. О.</i> Головні етапи розвитку поняття свободи в історії європейської філософії // Людина в цивілізації XXI століття: проблема свободи. К.: Наукова думка, 2005. С. 5-49.</p> <p><i>Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи: Збірник текстів / Уклали: Ю. Біленко, А. Карась, В. Терещенко. Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2003.</i></p> <p style="text-align: center;">Допоміжна література:</p> <p><i>Ларс Фр. Г. Свендсен.</i> Філософія свободи. Львів, Київ: Ніка-Центр, 2016. 336 с.</p> <p><i>Макінтайр Е.</i> Після чесноти: дослідження з теорії моралі. К.: Дух і літера, 2002. С. 245 – 269.</p> <p><i>Вандич П.</i> Ціна свободи. К.: Критика, 2004. – С. 134 – 170.</p>	2 авд. і 4 для само ст.

2- й Т и ж д е н ь	<p align="center">Лекція 2. Тема 2: ІДЕЯ СВОБОДИ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ.</p> <p>Свобода і вільна людина в Давній Греції. Перикл про свободу, громадянина і демократію. Свобода вибору і свобода дії. Свобода і необхідність у філософії Платона, Демокрита, Аристотеля, Епікура й Цицерона. Свобода в контексті визначення «гюбріс» і «парезії». Свобода як прагнення до визнання і поваги до людини.</p> <p>Морально-етичний простір вільної людини в Аристотеля: свобода як ментальне рішення, свідомий вибір, чеснота, дозвілля і вмільсть (майстерність). Доброчесність як спосіб життя й умова свободи людини. Аристотель про громадянина і політичний режим. Демократія і «політія».</p> <p>Філософія як простір інтелектуальної свободи. Свобода і мир як «неподільні блага».</p> <p align="center">Література вказана до семінарського заняття нижче.</p>	2 авд. + 2 само ст.
3- й і 4- й Т и ж д 1 3. 0 9.	<p>Тема 3: Семінар1. ІДЕЯ СВОБОДИ та її ГЕНЕЗА в ДОБУ АНТИЧНОСТІ (4 год.)</p> <p>1. Ідея свободи та її походження.</p> <p>2. Розуміння свободи в Античності:</p> <p>а) відмінності в семантиці "концепту свобода": 8 відтінків розуміння свободи:</p> <p>б) демократична свобода;</p> <p>в) свобода і корупція, свобода - багатство - бідність;</p> <p>г) свобода як автономія, самоврядування і незалежність, приватне і публічне;</p> <p>д) свобода як дозвілля;</p> <p>3. Свобода як самоконтроль і цензура у Платона.</p> <p>4. Три рівні свободи та її політичні особливості у філософії Аристотеля:</p> <p>а) відмінності між двома методами розуміння і знання: ендоксія - епістема;</p> <p>б) свобода як рішення й вибір;</p> <p>в) свобода вибору як ментальне рішення: значення мови;</p> <p>г) свобода як джерело виникнення і мистецтво;</p> <p>д) свобода як віртуозна майстерність;</p> <p>5. Чеснотливість громадян і політичний устрій. Свобода і чесноти за Аристотелем; чесноти як норми досконалості, що притаманні вільним людям і громадянам.</p> <p>6. Основні форми державного устрою та притаманні їм риси за Аристотелем. Сутність демократичної свободи та визначення <i>політії</i>.</p> <p>7. Свобода у філософії епікуреїзму й стоїцизму</p> <p align="center">Питання для самоконтролю:</p> <p>1.Визначте зміст поняття «гюбріс» і поясніть його зв'язок з ідеєю свободи.</p> <p>2.Назвіть вісім відтінків розуміння свободи в античній філософії.</p> <p>3.Охарактеризуйте тлумачення свободи у творчості Платона.</p> <p>4.Поясніть слова Демокрита про те, що «доброчесність найбільш залежить від вміння поважати іншу людину».</p> <p>5. Розкрийте ставлення Платона до свободи людини й демократії.</p> <p>6. Яким чином чеснотливість пов'язана зі свободою людини у філософії Сократа?</p> <p>7. Згідно з поглядами Сократа – чи може людина бути вільною, якщо вона є несправедливою? Обґрунтуйте думки посиланнями на першоджерела.</p> <p>8. Розкрийте зміст поняття "людина – істота політична" за Аристотелем. Яку людину він називає "нелюдом"?</p> <p>9. Вкажіть на відмінність між вільною людиною і рабом за Аристотелем.</p> <p>10. Запропонуйте характеристику домашнього господарства за Аристотелем. З яких трьох частин воно складається?</p> <p>11. Що таке свобода за Аристотелем? Який зв'язок між свободою і дією?</p> <p>12. З'ясуйте поняття "громадянин" за Аристотелем. Чи обумовлюється чеснотливість громадян устроєм держави?</p> <p>13. Чия влада (за Аристотелем) найкраща – влада досконалого мужа чи влада досконалих законів?</p>	4 год авд. + 6 год. само ст.

	<p>14. Який зміст вкладає Аристотель у поняття щастя і яким чином воно пов'язано зі свободою, задоволенням і справедливістю?</p> <p>15. Що таке добродетель згідно з Аристотелем?</p> <p>16. Чому Аристотель називає чесноти нормами досконалості? Чи властиві чесноти для раба?</p> <p>17. Назвіть основні політичні режими за Аристотелем.</p> <p>18. У чому полягає взаємозв'язок між поняттям свободи і концептом <i>virtu</i> ?</p> <p>19. Мистецтво як сфера вільного рішення і здійснення свободи за Аристотелем.</p> <p>20. Визначте особливості гедоністичних поглядів на свободу людини.</p> <p>21. Поясніть, чому Сенека вважав свободу у мир «неподільними благами»?</p> <p style="text-align: center;">Література:</p> <p><i>Попер К.</i> Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. К.: Основи, 1994. – С. 191-226.</p> <p><i>Платон.</i> Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. С. 240-270. (http://izbornyk.org.ua/plato/plat.htm).</p> <p><i>Аристотель.</i> Політика. К.: Основи, 2000. С. 17-23; 31- 34; 66-89; 93; 97; 112; 115; 180-181; 201. http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm</p> <p><i>Аристотель.</i> Нікомахова етика. К.: Аквілон Плюс, 2002. – С. 27-39, 55-75, 99-111, 131, 189-207, 241-261. http://am.history.univ.kiev.ua/Nikomakhova_etyka.pdf</p> <p><i>Сенека Луцій Анней.</i> Про стійкість мудреця. Пер. з лат. А. Содомори. Львів: Апріорі, 2016. – С. 238-275.</p> <p><i>Сенека Луцій Анней.</i> Моральні листи до Луцілія. Переклад Андрія Содомори. – К. : Основи, 1996. С. 251-263 (лист LXXIII), 547-552 (лист CXXII).</p> <p><i>Карась А.</i> Ідея свободи в Античності. Текст лекції. Рукопис.</p> <p style="text-align: center;">Допоміжна література:</p> <p><i>Цицерон Марк Тулій.</i> Про державу. Про закони. Про природу богів. – К.: Основи, 1998. – С. 48 – 53; 109-110; 123; 167-169; 170-174.</p> <p><i>Карась А.Ф.</i> Філософія громадянського суспільства у класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. Київ – Львів, 2003. С.13– 28.</p> <p><i>Макінтайр Е.</i> Після чесноти: дослідження з теорії моралі. Л.: Дух і літера, 2002.</p> <p>Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Аристотель. Політичні ідеали і політичні реалії // Історія політичної думки. К., 1997. С. 107-133. http://litopys.org.ua/istpolit/ipd07.htm</p>	
4-ий тиждень	<p style="text-align: center;">Тема 4. Лекція. СВОБОДА і СВОБОДА ВОЛІ у ХРИСТІЯНСТВІ Й ФІЛОСОФІЇ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ</p> <p>Персоналістичний зміст християнства. Свобода як вияв і здійснення духовного світу особи. Християнський контекст і принципи розуміння світу і людини. Провіденційний контекст необхідності й свободи.</p> <p>Гріховність людини. Свобода як спасіння через покаєння і віру та любов. Любов як шлях індивідуального звільнення.</p> <p>Свобода як рівність усіх людей перед Богом. Ствердження Творіння як джерела природного права і свободи. Влада земна і влада духовна. Державна влада як плід гріха і свобода благої волі як дарунок звільнення людини від несправедливості.</p> <p>Свобода і сваволя. Особливості візантійського і римського витлумачення державної влади й індивідуальної свободи вибору людини.</p> <p>Поділ влади на церковну і світську як духовно-правова передумова громадянського поступу. Рух реформації і протестантизму. Мартін Лютер про дух свободи.</p>	2 авд. + 6 само ст.
5-ий	<p style="text-align: center;">Тема 4. Семінар. ПРОБЛЕМА СВОБОДИ і СВОБОДИ ВОЛІ у ХРИСТІЯНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ і в СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ</p> <p>1. Провідні ідеї Християнського вчення в їхньому відношенні до проблеми свободи. Сутність християнської онтології.</p> <p>1.1. Теологія спасіння Ап. Павла. Послання до Римлян і до Галатів.</p> <p>2. Бл. Августин про волю, свободу і благодать. Свобода і необхідність та природа зла.</p> <p>3. Поняття «свободи волі» та його релігійне й антропологічне значення. Суперечка Августина з пелагіанством.</p>	

- 3.1. Свобода і свобода волі у вченні Лютера та протестантська реформація.
- 3.2. Полеміка Лютера з Е. Роттердамським про свободу волі.
- 3.3. Свобода волі у світлі сучасної філософії.
4. Церква і держава в контексті Християнського вчення.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте християнський смисл гріховності людини й свободи звільнення (спасіння) через навернення до віри.
2. Августин Блаженний вважав «підступність волі причиною зла» - поясніть його думку.
3. Вкажіть на логічні підстави, які слугували для заперечення свободи волі в поглядах Пелагія.
4. «Справжня свобода – це служіння Христу», - поясніть це переконання Августина.
5. Чи можна бути справжнім християнином і послуговуватися астрологією й ворожбитством? Обґрунтуйте августинівську позицію в цьому питанні.
6. Обґрунтуйте підстави витлумачення свободи як властивості волі, а не розуму у філософії середньовіччя.
7. Розкрийте сенс концепту «першородного гріха» як «гріха зверхності» у філософії А. Блаженного й С. Боеція.
8. Чи здатна «вільна воля» творити зло? - відповідно до поглядів А. Блаженного й С. Боеція.
9. На ваш погляд, що є джерелом добродійності – знання чи любов? Хто з відомих мислителів дотримувався одного з цих двох поглядів і чому?
10. Чому М. Лютер заперечив концепт «вільної волі» людини? Чи його погляди на свободу обумовлені пелагіанством?

ЛІТЕРАТУРА

Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Том 2. - Санкт-Петербург, 1995. - С. 8-27, 30-32, 39-43, 49-84, 287-305.

Послання Ап. Павла до Римлян і до Галатів // Новий Заповіт.

Августин, Святий. Сповідь. К.: Основи, 1996. - С. 104-123, 276-279.

Куриціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя. - Львів: Літопис, 2007. С. 85-87, 229-241, 454-461, 541-547.

Лютер Мартин. Свобода християнина. <http://apocalyptism.ru/Luter-freedom.htm>

Лютер Мартин. Про рабство волі. (Відповідь Е. Роттердамському).
<https://www.litmir.me/br/?b=117541> або :

<http://web.archive.org/web/20100913040415/http://svitlo.by.ru/bibloteka/luter/rab01.htm>

Карась А. Свобода в Середні віки. Текст лекції. Рукопис.
Спроул Р.Ч. Бажання вірити. Дискусія з приводу свободи волі. (До "суперечки з пелагіанством") // <http://www.reformed.org.ua/3/735/3/Sproul>

Столяров А. А. Свобода волі как проблема европейского морального сознания. Очерки истории: от Гомера до Лютера. Монография, М.: "Греко-латинский кабинет" Ю. А. Шичалина, 1999. 208 стр.

Піко дела Мірандола. Про людську гідність. (Промови про гідність людини) // Всесвіт. - 2013. - №11/12;

https://shron1.chtyvo.org.ua/Giovanni_Pico_della_Mirandola/Promova_pro_hidnist_liudyny.pdf?

Додаткова література:

Людина в цивілізації XXI століття: проблема свободи / [Табачковський В. Г., Булатов М. О., Лютий Т. В. та ін.] К. : Наукова думка, 2005. 272 с.

О свободе воли. Спор Эразма Роттердамского с Мартином Лютером. **Режим доступу :**
<http://www.apocalyptism.ru/Erasm-Luter.htm>

Пелагий. Послание к Деметриаде // Эразм Роттердамский. Философские произведения. М., «Наука», 1987. С. 594-635.

Harris Sam. Free Will. New York? 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=pCofmZIC72g>

6-й ТЕМА 5. Лекція-бесіда-дискусія. СВОБОДА ЯК ПРОЯВ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН: ЛИЦАРСТВО І ПРИВІЛЕЇ У ФЕОДАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

2 авд.

	<p>Свобода як вияв і здійснення соціальних відносин. Свобода як необхідність і як відповідальність. Свобода індивідуальна і свобода колективна або групова. Вільний індивід як продукт історії й специфічних суспільних відносин.</p> <p>Свобода людини як фіксація феодальної соціальної диференціації й встановлення пільг. Механізми феодалізації: свобода як звільнення від примусу, або встановлений привілей. Страждання, жорстокість і агресивність. Формування ідеї цивілізації як зміни поведінки людини в напрямку її світської свободи.</p> <p>«Велика Хартія вольностей» як документування боротьби за свободу через виборювання пільг і привілеїв. Історичне значення документу. Магдебургське право й колективне звільнення від контролю і примусу влади. Самоврядування і свобода індивіда.</p> <p>Від групових привілеїв і вольностей до індивідуальної свободи людини. Свобода й контроль, вільна воля і дисциплінарна влада над тілом.</p> <p>Торговельні відносини й формування етосу бюргерства. Від статусу підданства й привілейованості до статусу громадянської рівності всіх перед законом.</p> <p style="text-align: center;">Література:</p> <p><i>Норберт Еліас</i>. Процес Цивілізації. Київ. 2003. С. 75-84, 94-125, 223-247, 357-365, 502-516. https://shron1.chtyvo.org.ua/Elias_Norbert/Protsets_tsyvilizatsii_Sotsiohenetychni_i_psykhohenychni_doslidzhennia.pdf</p> <p><i>Карась А. Ф.</i> Свобода як прояв соціальних відносин. Рукопис тексту лекції.</p> <p>Зайбт Фердинанд. Блиск і вбогість середньовіччя. – Л.: УКУ, 2009. – С. 228-240.</p> <p><i>Бауман З.</i> Свобода. Москва: Новое издательство, 2006. С. 13-68.</p> <p><i>Макінтайр Е.</i> Після чесноти: дослідження з теорії моралі. С. 245 – 269.</p> <p><i>Осовская М.</i> Рыцар и буржуа. М.: Прогрес, 1987. – С. 234-264.</p>	2 само ст.
6- й	<p>Тема 6. Лекція. МОДЕРНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ СВОБОДИ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.</p> <p>Свобода і необхідність у філософії Спінози. Свобода – необхідність – насильство у філософії Нового часу. Томас Гоббс про природне право і природний закон як шлях від підданства до громадянства. Дух законів як дух розуму.</p> <p>Свобода і рівність. Ліберальна традиція свободи. Джон Локк про свободу і громадянські права як умову поділу влади і подолання тиранії й деспотії. Розрізнення між «природною свободою» і «свободою громадянською», або соціальною. Свобода праці і приватної власності як головна мета «спільнотворення», або республіки.</p> <p style="text-align: center;">Література вказана до семінарських занять.</p>	2 год. авд.
7- й	<p>Тема 7. Семінар. РОЗУМІННЯ СВОБОДИ В АНТИЧНОСТІ І В НОВОМУ ЧАСІ (за твором Б. Констана)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Б. Констан про "свободу древніх у порівнянні зі свободою сучасних людей" – характеристика головних ідей праці. 2. Відмінності між громадським (публічним) і особистим (приватним) життям у зв'язку зі свободою людини античного полісу? (за Констаном) 3. Свобода і влада. Політичні форми здійснення свободи. <p style="text-align: center;">Питання для самоконтролю:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Що означає, на вашу думку, розмежування свободи і політики та яким чином це стосується поглядів Аристотеля й Августина? 2. Наведіть думки Констана на означення того, що означає свобода (на його час) для англійця, француза чи мешканця Сполучених Штатів Америки? 3. Охарактеризуйте суть і перерахуйте функції в яких полягала свобода греків і в яких формах влади вона здійснювалася? 4. У якому зв'язку, за Б. Констаном, перебуває свобода особиста і свобода політична в Античності і в Новий час? 5. Яку оцінку дає Б. Констан «остракізму» у зв'язку зі свободою людини? 	

	<p>6. За що Констан критично оцінює погляди Руссо, спонукані його палкою любов'ю до свободи? – за поняття: а) колективного суверенітету”; б) “колективної влади”; в) “соціальної влади”; г) “соціального договору”; д) “індивідуальної свободи”.</p> <p>7. У чому, на думку Б. Констан, полягає «небезпека для сучасної свободи» і яку роль тут відіграє «частка політичної влади» ?</p> <p>8. Б. Констан називає низку причин, з яких у Новий час «індивідуальне існування менш поглинається існуванням політичним» - назвіть такі причини й охарактеризуйте їх.</p> <p style="text-align: center;">Література</p> <p><i>Констан Б.</i> Про свободу древніх у її порівнянні зі свободою сучасних людей // Лібералізм. Антологія. – К.: Смолоскип, 2002. С. 411-424. https://studfreedom.medium.com/%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D1%83-%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%85-%D1%83-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%96-%D0%B7%D1%96-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D1%8E-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%B9-e04d68edfce5</p> <p><i>Арендт Х.</i> Що таке свобода? // Арендт Х. Між минулим і майбутнім. – Київ: Дух і Літера, 2002. – С. 151-182.</p>	
8-й	<p style="text-align: center;">Тема 8. Семінар. СВОБОДА У ФІЛОСОФІЇ Т. ГОББСА І ДЖ. ЛОККА: Від підданства до громадянства.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Томас Гоббс про свободу, необхідність і розум. 2. Індивідуальна свобода людини як основа природного права і природного закону (за Т. Гоббсом). 3. Джон Локк про свободу приватної власності і роль праці в подоланні політичної тиранії. Свобода як основа дискурсу конституціоналізму. <p style="text-align: center;">Питання для самоконтролю:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розкрийте зміст свободи за Гоббсом і поясніть яким чином вона пов'язується із соціальним ладом? Чи свобода означає відсутність необхідності і примусу? 2. Поясніть значення методології матеріалістичного редукціонізму у витлумаченні розумного обмеження індивідуальної свободи (за Гоббсом). 3. Чому концепція Т. Гоббса вважається найреволюційнішою соціальною теорією для свого часу? 4. Яке значення користі, вигоди та згоди відносно "природного закону", за Дж. Локком? У чому полягає його відмінність від Гоббса? 5. Індивідуальна свобода як основа політичного звільнення від тиранії. 6. Що є джерелом породження власності та привласнювання того, що "спочатку не належало нікому" (за Локком)? 7. Чому, з погляду І. Канта, свобода є основою моральної автономії людини? <p style="text-align: center;">Література:</p> <p><i>Гоббс Т.</i> О свободе и необходимости // Сочинения в 2 т.- Т.1.- М.: Мысль, 1989.- С.574-612. <i>Гоббс Т.</i> Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Сочинения в 2 т. Т.2 М., Мысль, 1991. Глава 26. О гражданских законах. С. 204-225. <i>Лок Дж.</i> Два трактата про врядування. – К.: Основи, 2001. – С. 10-12; 157-162; 170-183; 195-199; 2077-208; 242-251. <i>Кант І.</i> Відповідь на запитання: Що таке Просвітництво?// Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2003. – С. 158-161.</p> <p style="text-align: center;">Допоміжна література:</p> <p><i>Карась А.</i> Філософія громадянського суспільства у класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. С. 52 – 95, 105–134.</p>	
8-й	<p style="text-align: center;">Тема 9. Лекція: ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОЇ СВОБОДИ . АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ТРАДИЦІЯ СВОБОДИ</p> <p>Джерела англійської традиції свободи: англосаксонська громада й англійське громадське право.</p>	2 год + 4

	<p>“Магна Карта” або Хартія вольностей як дискурсивно-етична інституалізація колективної свободи. Витоки політичної свободи. Парламент і королівська влада – від протистояння до взаємодії.</p> <p>Закон громади (Common Law) як явище публічної свободи й солідарності.</p> <p>Англійська революційна практика (1640-1688). Трагічний досвід свободи й революційної боротьби О. Кромвеля.</p> <p>Свобода і рівність у демократичному суспільстві. Терпимість, плюралізм і свобода. Правове гарантування свободи. Американський опір колоніальній політиці: від Декларації Незалежності до Конституції. Ключові принципи стосовно індивідуальної свободи в Конституції США.</p>	само ст.
9-й	<p>Семінар: АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА І КОНТИНЕНТАЛЬНА ТРАДИЦІЇ СВОБОДИ.</p> <p>I. Три джерела англійської традиції свободи:</p> <p>1. Англосаксонська громада й англійське громадське право:</p> <p>а) “Магна Карта” або Хартія вольностей;</p> <p>б) парламент і королівська влада;</p> <p>в) закон громади (Common Law), три елементи громадського права.</p> <p>2. Англійська революційна практика (1640-1688)</p> <p>II. Правове гарантування свободи. Американський опір колоніальній політиці: від Декларації Незалежності до Конституції.</p> <p>III. Політична свобода в континентальній традиції та її національні особливості.</p> <p>1). Проблема демократичного врядування і справедливого суспільства. Національність і представницьке врядування.</p> <p>Питання для самоконтролю:</p> <p>1. В чому, на Ваш погляд, полягають витоки уявлень про свободу, сформовані в англосаксонській традиції?</p> <p>2. Яка роль греко-римських правових уявлень в англо-американській традиції свободи і права?</p> <p>3. В чому полягає відмінність англійського громадського права від римського права?</p> <p>4. Яка ідея римського права є найважливішою щодо відношення між владою і народом?</p> <p>5. Окресліть характерні особливості традиції громадського права.</p> <p>6. Вкажіть на три головних елементи громадського права, згідно з англійською традицією.</p> <p>7. Охарактеризуйте головні принципи американської Декларації про незалежність 1776 р.</p> <p>8. Назвіть найважливіші принципи американської Конституції й розкрийте їхнє філософське підґрунтя.</p> <p>Література:</p> <p><i>Токвіль Алексіс де.</i> Свобода і рівність у демократичному суспільстві // Консерватизм. Антологія. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 257-276.</p> <p><i>Адамс Дж.</i> Розважливі конституції Америки / Пер. з англ. // Консерватизм. Антологія. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 494-505.</p> <p><i>Карась А. Ф.</i> Англо-американська традиція свободи. Текст лекції. Рукопис.</p> <p>Допоміжна література:</p> <p><i>Речицкий В.</i> Политический предмет конституции. К.: Дух і літера, 2012. С. 304-324, 341-356.</p> <p><i>Еліас Н.</i> Процес цивілізації. К.: Альтернативи, 2003. С. 390-398, 502-516.</p> <p><i>Токвіль Алексіс де.</i> Про демократію в Америці. У двох томах / Пер. з франц. – К.: Всесвіт, 1999. – С. 51-60; 63-70; 149-150; 186-189; 208-210; 234-251; 316-319; 360-363; 384-389; 406-411; 415-418; 422-426; 439-442; 463-466; 467-473; 501-503; 564-568.</p>	2 авд. + 4 само ст.
10-й	<p>Тема 10. Семінар: ФРАНЦУЗЬКЕ ПРОСВІТНИЦТВО, ФРАНЦУЗЬКА ТРАДИЦІЯ СВОБОДИ І ФРАНЦУЗЬКА РЕВОЛЮЦІЯ</p> <p>1. Барон де Монтеск'є (1689-1755): конституційна основа справедливого врядування. Громадянські чесноти і конституція.</p> <p>2. Відмінність між англійською і французькою традиціями свободи (за Ф. Гаском).</p>	2 авд. + 4 само ст.

	<p>2. Ж.-Ж. Руссо про філософські принципи завоювання свободи. Свобода індивідуальна і свобода всезагальна (свобода народу) у філософії Ж.Ж. Руссо.</p> <p>2.1. Ж.Ж. Руссо про відмінність між природною і громадянською свободами; універсальні ідеї французької революції та її соціально-політичні передумови: «Декларація Прав людини і громадянина».</p> <p>3. Ідейні передумови і причини виродження революційної свободи в практику терору й етатизму.</p> <p style="text-align: center;">Питання для самоконтролю:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Руссо дотримувався принципів строгого раціоналізму чи підкреслював важливість покладання на інтуїцію й почуття і навіть на ірраціональність? 2. Запропонуйте характеристику походження суспільного зла, згідно з філософією Руссо. 3. Чи повинне належно сконструйований суспільний лад змінити людську природу; 4. Згідно з поглядами Руссо, чи може людина стати вільною, якщо не змінити людської природи? Хто в силах міняти природу людини? 5. Чи засновники США й автори американської конституції прийняли русоїстську ідею зміни людської природи? 6. За своїми світоглядними переконаннями Руссо належав до віруючих чи атеїстів? 7. У філософії Руссо людина володіє повною індивідуальною свободою чи повинна її підпорядкувати загальній волі? 8. Яким чином, згідно з Руссо, має виражатися загальна воля – через Конституцію і закони, чи волю великого Лідера? 9. Розкрийте ставлення Руссо до проблеми національної свободи і національної волі. 10. Охарактеризуйте ставлення Руссо до французької буржуазії. <p style="text-align: center;">Література:</p> <p><i>Руссо, Жан-Жак.</i> Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ: Port-Royal, 2001. 349 с. С. 23-55, 121-164, 186-189. (в Інтернеті: http://litopys.org.ua/rousseau/rous.htm)</p> <p><i>Токвіль А.</i> Давній порядок і революція. – К.: К.: Юніверс, 2000. – С. 12-16, 27-37, 74-78, 91-100, 124-133, 175-183.</p> <p><i>Пейн Т.</i> Права людини / Пер. з англ. Л.: Літопис, 2000. С. 46-51; 72; 95-97; 144-145.</p> <p><i>Берк Е.</i> Права людини / Пер. з англ. // Консерватизм. Антологія. К.: Смолоскип, 1998. С. 281 – 286.</p> <p><i>Карась А.</i> Текст лекції в рукописі.</p> <p style="text-align: center;">Допоміжна література:</p> <p><i>Рьод В.</i> Шлях філософії: з ХУІІ по ХІХ століття. К.: Дух і літера, 2009. С. 133-145, 179-185.</p> <p><i>Цвейг Стефан.</i> Жозеф Фуше. К. Альтернатива, 2001.</p> <p>Гаск Ф. <i>Конституція свободи.</i> Пер. з англ. Львів: Літопис, 2002. С. 61-77. https://shron3.chtyvo.org.ua/Haiek_Fridrikh/Konstytutsiia_svobody.pdf</p> <p><i>Карлейль Томас.</i> История Французской революции. Москва: Мысль, 1991. https://imwerden.de/pdf/carlyle_frantsuzskaya_revoljutsiya_1991_text.pdf</p> <p><i>Napoleon's Proclamation to his Troops after the Battle of Austerlitz (1805)</i> https://en.wikisource.org/wiki/Napoleon%27s_addresses_during_the_Austerlitz_Campaign</p>	
10-й та 11-й	<p style="text-align: center;">Тема 11. Лекція і семінар: Дж. С. МІЛЛ про «ІНДИВІДУАЛЬНУ СВОБОДУ І МЕЖІ СУВЕРЕННОСТІ ІНДИВІДА» (за його есеями).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Свобода індивіда і суспільний примус: що може бути достатньою підставою для втручання суспільства або держави в особисте життя людини? 2. Межі суверенності індивіда й межі влади суспільства. Розмежування вад характеру й моральних пороків. 3. Свобода, обов'язок і відповідальність. Особиста поведінка й публічний контроль. 4. Свобода, талант і геніальність людини. Дж. С. Мілла: «Геній може вільно дихати лише в атмосфері свободи». 5. Дж. С. Мілл про поневолення жінок: причини, суспільні наслідки і умови подолання. <p style="text-align: center;">Допоміжні питання для роботи над текстом Дж. С. Мілла:</p>	4 авд. + 4 само ст.

	<p>1. Згідно з поглядами Дж. С. Мілла, чи можна людину притягувати до відповідальності а) за її поведінку? б) за наміри до дії? Запропонуйте обґрунтування Дж. Мілла і своє власне.</p> <p>2. Згідно з поглядами Дж. С. Мілла, чи може особа спричинити зло іншому своєю бездіяльністю? Наведіть обґрунтування і приклади.</p> <p>3. Згідно з поглядами Дж. С. Мілля, чи має людина право на свободу робити те, що в очах інших видається аномальним і хибним?</p> <p>4. Назвіть які свободи Мілл вважає базовими для того, щоб суспільство вважалося вільним?</p> <p>5. Яку світову тенденцію його часу Мілл вважає переважаючою й чому: посилення влади суспільства й зменшення волі індивіда, чи посилення волі індивіда й зменшення влади суспільства?</p> <p>6. В яких нових формах проявляється посилення суспільства над людиною на час Дж. С. Мілла? (у формі громадської думки).</p> <p>7. Згідно з доктриною свободи Мілла, чи годиться людині цікавитися тим, як поведуться в житті інші люди, чи проявляють вони добродієність?</p> <p>8. В чому найбільше проявляється корисність однієї людини для іншої, чим людина може бути найкориснішою для іншої людини в сенсі своєї та її свободи?</p> <p>9. У чому, за Дж. Міллем, полягає розмежування між простими вадами характеру й моральними пороками людини? Перечисліть одні й другі. Які з них вважаються антисоціальними й чому?</p> <p>10. У чому полягає різниця між втратою поваги та осудом в ставленні до людини ?</p> <p>11. Які підстави можуть бути достатніми, щоб публіка могла втручатися в особисту поведінку людини з метою корекції свободи вибору? (Лише в тому, коли це стосується інтересів свободи чи життя інших людей.)</p> <p>12. Згідно з поглядом на свободу Дж. С. Мілла, чи суспільству за його іманентною природою може належати необмежене право проголошувати незаконним все те, що воно вважає неправильним? Витлумачте свою відповідь через витлумачення проблеми вживання алкоголю та смертної кари.</p> <p style="text-align: center;">Тема для есе і наукової роботи:</p> <p>Дж. С. Мілл про поневолення жінок: причини, суспільні наслідки і умови подолання.</p> <p style="text-align: center;">Література:</p> <p><i>Мілл Дж. С.</i> Індивідуальна свобода й межі суверенності індивіда // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2002. С. 224-441. (Див. на порталі курсу)</p> <p><i>Мілл Дж. С.</i> Про свободу. К.: Основи, 2001. (Про межі влади суспільства над індивідом) С. 86 – 106.</p> <p><i>Мілл Дж. С.</i> Про індивідуальність як один з елементів добробуту // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2002. С. 151-165; також в книжці: Мілл Дж. С. Про свободу. К.: Основи, 2001. С. 66 – 86.</p> <p>Мілл Дж. С. Про поневолення жінок / Міл, Джон Стюарт. Про свободу: Есе / Пер. з англ. К: Основи, 2001. С. 365-393. http://litopys.org.ua/mill/mill24.htm</p>	
1 2- й	<p style="text-align: center;">Тема 12. Семінар. ДВА КОНЦЕПТИ СВОБОДИ (ЗА ІСАЄЮ БЕРЛІНОМ)</p> <p>1. Характеристика підстав розмежування позитивного й негативного концептів свободи.</p> <p>2. Поняття «негативної» свободи та його концептуальні засади.</p> <p>3. Поняття «позитивної» свободи, його концептуальні засади. Проблема «справжнього» і «несправжнього» Я.</p> <p>4. Свобода як вільний вибір і раціональний тип поведінки. Свобода і пошук статусу. Практичні особливості втілення двох концепцій свободи в соціально-політичній прагматичі.</p> <p style="text-align: center;">Додаткові запитання для опрацювання й засвоєння тексту І. Берліна:</p> <p>1. Чи належить державі підтримувати позитивну свободу своїх громадян?</p> <p>2. Якими засобами й чинниками суспільство здатне підтримувати позитивну свободу громадян?</p>	2 + 2

3. Яким принципом обумовлюється поділ філософії на два концептуальні напрямки щодо визначення позитивної і негативної свободи?
4. Вкажіть на чинники, які, на думку Ж.Ж. Руссо, повинні лежати в основі позитивної політичної свободи.
5. Чи вважаєте Ви, що згасання жадань робить людину вільною?
6. Чому негативне значення свободи стосується міри дозволеного, а позитивне – міри контролю?
7. Як Ви розумієте свободу тих, хто не може скористатися нею ? (знедолених, бездомних і т.п.).
8. Поясніть думку про те, що свобода – це остаточна мета кожної людини й людства в цілому. Чи погоджуєтеся Ви з цією тезою?
9. Чи виправданим є жертвність особистою свободою заради щастя Іншої людини?
10. Як Ви ставитеся до твердження, що свободу одного можна обмежити заради свободи інших?
11. Чому концепція свободи «виростає з індивідуалістичної концепції людини»?
12. Свобода людини та її «справжня» мета: чим загрожує їхнє ототожнення?
13. Чому сентенція ліберала за переконаннями Т. Г. Гріна: «Ідеал справжньої свободи полягає в максимальній можливості для всіх членів людського суспільства без винятку найкраще виявити себе», на думку І. Берліна, є формулою для «виправдання найгірших деспотичних вчинків»?
14. Яким чином І. Берлін розцінює віру частини людей в те, що «свобода – це раціональне самокерування»?
15. Проаналізуйте думку Ісаї Берліна щодо твердження М. Монтеск'є про те, що дух політичної свободи полягає в «можливості робити те, що ми маємо бажати».
16. Чи вважає І. Берлін думку ліберала Е. Берка: «існує доконечна потреба обмежувати право індивіда в його ж інтересах» такою, що відповідає духові ідей лібералізму?
17. Наведіть власні міркування щодо поширеної у ХУІІІ ст. думки про те, що «примушувати людей додержуватися правильної моделі поведінки означає не тиранію, а визволення».
18. Як Ви поясните думку І. Бентама про те, що «Хіба свобода чинити зло – це не свобода? А якщо ні, то що вона таке?».
19. Запропонуйте власні міркування з приводу сентенції «Жодна людина не вільна, чинячи зло. Перешкоджати їй, означає звільнити її».
20. Прокоментуйте міркування І. Берліна про те, що відчуття людиною браку свободи часто пов'язується з її боротьбою за *соціальний статус*. У чому тут полягає проблема свободи?
21. Чому, на думку І. Берліна, недостатньо розпізнавана неповторність людини може сприйматися нею як нестача свободи?
22. У чому, на Ваш погляд, концепція свободи І. Берліна може піддаватися критиці в ліберальних і консервативних теоріях. Запропонуйте сучасні назви таких теорій.
23. Визначте ставлення Ісаї Берліна до моністичних і метафізичних теоретичних настанов щодо вияснення значення свободи.

Література:

Берлін Ісаї. Дві концепції свободи // Берлін І. Чотири есе про свободу. К.: Основи, 1994. С. 177-232.

Берлін І. Дві концепції свободи // Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи. Збірник текстів. Уклали Ю. Біленко, А. Карась та ін. – Львів, 2002. – С. 51-91.

Берлін І. Два концепти свободи // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2009. С. 546-584.

Допоміжна література:

Тейлор Ч. Що негаразд з негативною свободою // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2009. С. 620-639.

Грей Дж. Про негативну і позитивну свободу // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2009. С. 600-620. Електронний ресурс: <http://liberalism.politzone.in.ua/articles.php?id=3&page=3>

Гаєк Ф. А. Індивідуалізм істинний і хибний // Консерватизм. Антологія. С. 389-401.

1 2- й	<p style="text-align: center;">Тема 13. Лекція:</p> <p style="text-align: center;">СВОБОДА І САМОЗДІЙСНЕННЯ ЛЮДИНИ. КОНЦЕПЦІЯ М. АДЛЕРА.</p> <p>Розрізнення між концептами самореалізації, самоствердження, самовдосконалення, самоздійснення, самовираження, самовизначення. Соціалізація і персоналізація особи.</p> <p>Свобода як шлях до людської автентичності і нарцисизму.</p> <p>Діалектична концепція свободи Мортімера Адлера. Основні категорії свободи. Рівні свободи як рівні самоздійснення. Свобода політична і колективна.</p> <p>Поняття обставинної свободи вибору та її емпіричне витлумачення в М. Адлера.</p> <p>Поняття набутої свободи самовдосконалення як аксіологічного вибору в М. Адлера..</p> <p>М. Адлер про природну свободу самовизначення перед лицем Іншого.</p> <p>Проблема свободи вибору: її емпіричні обмеження, екзистенційний та персоналістичний сенс. Позитивна екзистенція свободи.</p> <p>Свобода волі і питання природного та мотиваційного детермінізму. Свобода вибору і культурне вкорінення. Філософія фемінізму як обґрунтування рівності й свободи жінки.</p> <p style="text-align: center;">Питання для самоконтролю:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. У чому полягає суть екзистенційного підходу до свободи? 2. Яким чином феміністичний рух пов'язаний з самовизначенням жінки? 3. Чи можливо знехтувати індивідуальною свободою вибору задля колективної свободи? 4. Як ви розумієте концепт «самоствердження» відносно свободи Іншого. 5. Охарактеризуйте всі категорії свободи, визначені в теорії М. Адлера. 5. Поясніть чому обставинне витлумачення свободи наштовхується на її емпіричне обмеження? 6. Запропонуйте типові приклади людей, історичних постатей, які у своєму житті й політичній чи громадській активності діяли, виходячи з аксіологічного тлумачення свободи. 7. Чому М. Адлер вважає, що «набута свобода самовизначення» має в своїй основі екзистенційне життєве спрямування? <p style="text-align: center;">Література</p> <p><i>Тейлор Ч.</i> Етика автентичності. К.: Дух і літера, 2002. – С. 5-47; 89-100.</p> <p><i>Фітцджеральд Д.</i> "Ідея свободи" Адлера // Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи: Збірник текстів. С. 5-13.</p> <p><i>Сартр Ж. П.</i> Буття і ніщо. Нарис феноменологічної онтології. К.: Основи, 2001. С. 96-131 (Нещирість); 598-517, 751-756 (свобода, відповідальність).</p> <p><i>Камю А.</i> Бунтівна людина / Вибрані твори у трьох томах. Том 3. Харків: Фоліо, 1997. – С. 232-245, 261-264, 326-336.</p> <p><i>Скенлон Т.</i> Теорія свободи слова // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2002. С. 1010-1026.</p>	2 авд. + 2 само ст.
1 3- й	<p style="text-align: center;">Тема 14. Семінар. СВОБОДА І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (за однойменним твором М. Ріделя)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Від імперативу свободи Сартра до комунікативної відповідальності. 2. Відмінності між обов'язком і відповідальністю як відмінності між мораллю та етичністю. <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Відмінність між теоретичними і практичними аспектами свободи в сучасності. 2.2. Характеристика зв'язку між свободою реальною, політичною і правами людини. 2.3. Суть «комунікативної свободи» та підстави її здійснення. 3. Чотири головних контексти витлумачення зв'язку «свободи» і «необхідності». <p style="text-align: center;">Додаткові питання до тексту:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Як ви розумієте вислів Сартра, що "людина приречена на свободу"? 2. На ваш погляд, відповідальність – це категорія моралі чи етики? Обґрунтуйте свою думку. 2. Вкажіть на характерні риси та особливості концепції наративної ідентичності. 3. У чому полягає взаємозв'язок між дискурсивними практиками і значенням свободи для людини і суспільства? 4. Розкрийте зміст поняття автентичності і визначте його пов'язання зі свободою індивіда. 	2 авд. + 2 само ст.

	<p>5. Вкажіть на характерні риси та особливості концепції наративної ідентичності.</p> <p>6. У чому, за М. Ріделем, полягає відмінність між теоретичним і практичними аспектами свободи у сучасності? До якого сучасного філософського напрямку належать міркування про свободу Манфреда Ріделя?</p> <p>7. У чому полягає зв'язок між реальною і політичною свободою та правами людини? Чому Рідель вважає, що «посилання на свободу мають сенс лише тоді, коли вона має підстави у праві»?</p> <p>8. У чому суть «комунікативної свободи» і на які підстави для її здійснення вказує М. Рідель?</p> <p>9. У чому полягає відмінність між обов'язком і відповідальністю? Що є основою того, що свобода стосується топіки відповідальності?</p> <p>10. Чи маємо підстави ствердити, що українська сучасна дійсність є достатньою для здійснення комунікативного рівня свободи?</p> <p style="text-align: center;">Література</p> <p><i>Рідель М.</i> Свобода і відповідальність // Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1996. – С. 68-84.</p> <p><i>Луцишин А.</i> Комунікативна філософія як пропозиція світоглядних парадигмальних змін // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія: Філософія, 2009. Вип.12. – С. 60-66.</p> <p style="text-align: center;">Допоміжна література</p> <p><i>Апель К. О.</i> Дискурсивна етика як політична етика відповідальності в ситуації сучасного світу // <i>Єрмоленко А. М.</i> Комунікативна практична філософія. Підручник. К.: Лібра, 1999. С. 395-413.</p> <p><i>Рікер П.</i> Сам як інший. К.: Дух і літера, 2000. С. 138-152; 169-176, 183-203.</p> <p><i>Рікер П.</i> Концепт відповідальності // Рікер П. Право і справедливість. К.: Дух і літера, 2002. С. 42-72.</p> <p><i>Гаєк Ф.</i> Конституція свободи. Львів: Літопис, 2002. С. 77-91 (відповідальність і свобода).</p> <p><i>Гаєк Ф.</i> Право, законодавство і свобода. К.: Аквілон-Прес, 2000. С. 16-22, 29-33, 58-61.</p> <p><i>Беллами Р.</i> Три моделі прав і громадянства // Лібералізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2002. – С. 974 – 997.</p>	
<p>1 4- й</p> <p>1 5- й</p>	<p style="text-align: center;">Тема 15. Лекція: ПОЛІТИЧНА СВОБОДА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І НАЦІОНАЛІЗМ</p> <p>Національна ідея як ідеологія соціальної, політичної й економічної модернізації суспільного життя. Ідея національного суверенітету та її гуманітарна, політична і правова легітимація. Нація як джерело суверенності і політична передумова громадянських прав.</p> <p>Національна ідентичність, ідеологія мультикультуралізму і націоналізму. Свобода вибору і національне укорінення. Трансформація ідеї людини під впливом здійснення громадянських свобод і принципу верховенства права.</p> <p>Полемика про природу націоналізму. Націоналізм і демократія. Історичні та політичні форми націоналізму. Націоналізм ліберальний, або громадянський. Небезпека націоналізму. Націоналізм авторитарний і тоталітарний.</p> <p>Свобода і патріотизм. Політика свободи як політика гідності. Революції Гідності. Проблема національної ідентичності і малоросійства в Україні.</p> <p style="text-align: center;">Питання для самоконтролю:</p> <ol style="list-style-type: none"> Поясніть у чому полягає суть проблеми "культурного укорінення" у соціальній філософії ХІХ - ХХ століть. На якій підставі Дж. С. Мілл вважає націю необхідною умовою запровадження конституційного контролю влади? Розкрийте своє розуміння твердження Т. Масарика про те, що демократія це не "єдино форма держави й адміністрації", а також "філософія життя і світогляд". Запропонуйте обґрунтування ідеології і практики мультикультуралізму. 	<p>4 авд. + 2 само ст.</p>

5. Що таке «національна ідентичність» та її місце в системі міжнародного права..

Література

Лісовий В., Проценко О. Націоналізм, нація та національна держава // Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 11 – 37.

Грінфельд Лія. Типи націоналізму // Націоналізм. Антологія. Київ, 2000. С. 688 – 704.

Кимліка В. Цінність культурного членства // Лібералізм. Антологія.- К.: Смолоскип, 2002.- С. 385-399.

Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності і політика скривдженості. Київ, 2020. С. 17-25, 50-57, 65-78, 105-172.

Маланюк Є. Малоросійство / Книга спостережень. Том другий. Торонто: Гомін України, 1966. С. 229-247.

Допоміжна література:

Вейль Симона. Укорінення. Лист до клірика / Пер з франц. К.: Дух і літера, 1998. С. 37 – 117.

Андерсон Б. Уявлені спільноти. Уявлення щодо походження і поширення націоналізму. К.: Критика, 2001. С. 57-69, 109-143, 177-193

Сміт Е. Д. Націоналізм та історики / Пер з англ. // Націоналізм. Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2000. С. 282-292.

В. Декомб: «Якщо в нас буде мультикультуралізм, то більше не буде демократичного суспільства» <https://m.tyzhden.ua/Culture/241721>

Гелнер Е. Нації та націоналізм // Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 292-311.

Тамір Я. Ідея Людини // Лібералізм. Антологія / Упоряд. О. Проценко і В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2002. С. 368 – 385.

Маланюк Є. Творчість і національність // Маланюк Є. Книга спостережень. Том другий. – Торонто: Гомін України, 1966. С. 21 - 39.

Карась А. Людина, суспільство, демократія у поглядах Томаша Масарика // Сучасність. – 2000. № 12. С. 135-144.

Шпорлюк Р. Шляхи формування нації і громадянського суспільства в пострадянських країнах. К.: Основи, 2001.

Тема 15. Семінар: ПОЛІТИЧНА СВОБОДА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І НАЦІОНАЛІЗМ

1. Національна ідея як ідеологія соціальної, політичної й економічної модернізації суспільного життя. Ідея національного суверенітету та її гуманітарна, політична і правова легітимація.

2. Національна ідентичність, ідеологія мультикультуралізму і націоналізму. Свобода вибору і національне укорінення.

3. Полеміка про природу націоналізму. Націоналізм і демократія. Історичні та політичні форми націоналізму. Націоналізм ліберальний, або громадянський. Небезпека націоналізму. Націоналізм авторитарний і тоталітарний.

4. Революції Гідності. Свобода і патріотизм. Політика свободи як політика гідності. Проблема національної ідентичності і малоросійства в Україні.

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть у чому полягає суть проблеми "культурного укорінення" у соціальній філософії XIX - XX століть.

2. На якій підставі Дж. С. Мілл вважає націю необхідною умовою запровадження конституційного контролю влади?

3. Розкрийте своє розуміння твердження Т. Масарика про те, що демократія це не "єдино форма держави й адміністрації", а також "філософія життя і світогляд".

4. Запропонуйте обґрунтування ідеології і практики мультикультуралізму.

5. Що таке «національна ідентичність» та її місце в системі міжнародного права..

Література

Шнаппер Домінік. Спільнота громадян. Про модерну концепцію нації. – Харків: Фоліо, 2007. С. 11-85. <http://litopys.org.ua/schnapper/shn.htm>

Свендсен Ларс Фр. Г. Філософія свободи. Львів, 2016. С. 122-177.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Svendsten_Lars/Filosofia_svobody.pdf?

Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. К., 2020. С. 17-25, 50-57, 65-78, 105-172. http://loveread.ec/read_book.php?id=82792&p=10

Лісовий В., Проценко О. Націоналізм, нація та національна держава // Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 11 – 37.

Грінфельд Лія. Типи націоналізму // Націоналізм. Антологія. Київ, 2000. С. 688 – 704.

Кимліка В. Цінність культурного членства // Лібералізм. Антологія.- К.: Смолоскип, 2002.- С. 385-399.

В. Декомб: «Якщо в нас буде мультикультуралізм, то більше не буде демократичного суспільства» <https://m.tyzhden.ua/Culture/241721>

Маланюк Є. Малоросійство / Книга спостережень. Том другий. Торонто: Гомін України, 1966. С. 229-247. <http://resource.history.org.ua/item/0014600>

Допоміжна література:

Вейль Симона. Укорінення. Лист до клірика / Пер з франц. К.: Дух і літера, 1998. С. 37 – 117.

Андерсон Б. Уявлені спільноти. Уявлення щодо походження і поширення націоналізму. К.: Критика, 2001. С. 57-69, 109-143, 177-193

Сміт Е. Д. Націоналізм та історики / Пер з англ. // Націоналізм. Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2000. С. 282-292.

Гелнер Е. Нації та націоналізм // Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 292-311.

Тамір Я. Ідея Людини // Лібералізм. Антологія / Упоряд. О. Проценко і В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2002. С. 368 – 385.

Маланюк Є. Творчість і національність // Маланюк Є. Книга спостережень. Том другий. – Торонто: Гомін України, 1966. С. 21 - 39.

Карась А. Людина, суспільство, демократія у поглядах Томаша Масарика // Сучасність. – 2000. № 12. С. 135-144.

Шпорлюк Р. Шляхи формування нації і громадянського суспільства в пострадянських країнах. К.: Основи, 2001.

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СЕМІНАР по темі 15: «ПОЛІТИЧНА СВОБОДА І НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА» (на основі тексту Шнаппер Д.)

1. Між етносом, нацією і державою. Поняття національного суверенітету.
2. Нація як політична одиниця. Національна ідея як прагнення до демократичної спільноти.
3. Нація і націоналізм. Проблема національного визволення.
  - 3.1. Типи націоналізму і поняття громадянського націоналізму.
4. Політика і відчуття належності до нації.
  - 4.1. Винахід політичної свободи і парламентаризму: Велика Британія;
  - 4.2. Винахід демократії: Сполучені Штати;
  - 4.3. Винахід нації: Франція.
5. Громадянство і національність.
6. Національна ідентичність і мультикультуралізм.
7. Проблема національної ідентичності і малоросійства в Україні. Революція Гідності як прагнення визнання.

ЛІТЕРАТУРА:

Шнаппер Домінік. Спільнота громадян. Про модерну концепцію нації. – Харків: Фоліо, 2007. С. 11-85. <http://litopys.org.ua/schnapper/shn.htm>

Свендсен Ларс Фр. Г. Філософія свободи. Львів, 2016. С. 122-177.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Svendsten_Lars/Filosofia_svobody.pdf?

Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. К., 2020. С. 17-25, 50-57, 65-78, 105-172. http://loveread.ec/read_book.php?id=82792&p=10

Лісовий В., Проценко О. Націоналізм, нація та національна держава // Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 11 – 37.

	<p><i>Грінфельд Лія.</i> Типи націоналізму // Націоналізм. Антологія. Київ, 2000. С. 688 – 704.</p> <p><i>Грінфельд Л.</i> Націоналізм и сознание. http://gefeter.ru/archive/9349</p> <p><i>Кимліка В.</i> Цінність культурного членства // Лібералізм. Антологія.- К.: Смолоскип, 2002.- С. 385-399.</p> <p><i>Маланюк Є.</i> Малоросійство / Книга спостережень. Том другий. Торонто: Гомін України, 1966. С. 229-247. http://resource.history.org.ua/item/0014600</p> <p style="text-align: center;">Допоміжна література:</p> <p><i>Вейль Симона.</i> Укорінення. Лист до клірика / Пер з франц. К.: Дух і літера, 1998. С. 37 – 117.</p> <p><i>Андерсон Б.</i> Уявлені спільноти. Уявлення щодо походження і поширення націоналізму. К.: Критика, 2001. С. 57-69, 109-143, 177-193</p> <p><i>Сміт Е. Д.</i> Націоналізм та історики / Пер з англ. // Націоналізм. Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2000. С. 282-292.</p> <p><i>Гелнер Е.</i> Нації та націоналізм // Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 292-311.</p> <p><i>Тамір Я.</i> Ідея Людини // Лібералізм. Антологія / Упоряд. О. Проценко і В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2002. С. 368 – 385.</p> <p><i>Маланюк Є.</i> Творчість і національність // Маланюк Є. Книга спостережень. Том другий. – Торонто: Гомін України, 1966. С. 21 - 39.</p> <p>Національна ідентичність і громадянське суспільство. (<i>Бистрицький Є, Пролєєв С.</i> та ін.). К.: Дух і Літера, 2018. – 464 с.</p> <p><i>Карась А.</i> Людина, суспільство, демократія у поглядах Томаша Масарика // Сучасність. – 2000. № 12. С. 135-144.</p> <p><i>Шпорлюк Р.</i> Шляхи формування нації і громадянського суспільства в пострадянських країнах. К.: Основи, 2001.</p>	
1 6- й	<p style="text-align: center;">Тема16. Лекція: ФЕНОМЕН СВОБОДИ У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ століття</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема свободи і свободи слова в інформаційному суспільстві. Казус соціального рейтингування. 2). Свобода у поглядах представників сучасної нейробіології: М. Газаніга, Дік Свааб, С Гарріс, Т. Чернігівська, Р. Сапольський. 3). На чому ґрунтується заперечення феномену «свободи волі» в нейробіології? 4). Концепція свободи Д. Деннета. <p style="text-align: center;">Література:</p> <p>Свааб Д. Ми – це наш мозок / пер. з нім. Харків, 2017.</p> <p>Сігман Маріано. Таємне життя розуму: як ми мислимо, відчуваємо й вирішуємо/ пер. Костюк Ю. Х. : Віват, 2018. 288с.</p> <p>Карась А. Переусвідомлення природи людини і свободи у призмі нейродосліджень і семіотики // Феномен свободи у контексті цивілізаційних викликів ХХІ ст. Львів, 2019. С. 143-155.</p> <p>Феномен свободи у контексті цивілізаційних викликів ХХІ ст. Львів, 2019.</p> <p>Harris Sam. Free Will. New York? 2012. https://www.youtube.com/watch?v=pCofmZIC72g</p>	2 авд.

ЗАВДАННЯ для САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1	Робота над термінологічним словником	4
2	Аристотель про свободу вибору і вільну людину в полісі	2
3	Конспект: «Велика Хартія Вольностей»	2
4	<i>Арендт Х.</i> Що таке свобода? // Арендт Х. Між минулим і майбутнім. – Київ: Дух і Літера, 2002. С. 151-182	4
5	<i>Бауман З.</i> Свобода. Москва: Новое издательство, 2006. – С. 13-68.	2
6	<i>Маланюк Є.</i> Малоросійство.	4
7	Основні принципи «Декларації прав людини і громадянина» прийнятої Національною асамблеєю Франції.	2
8	<i>Пейн Т.</i> Права людини / Пер. з англ. – Л.: Літопис, 2000. – С. 46-51; 72; 95-97; 144-145	2

9	<i>Поппер К.</i> Відкрите суспільство та його вороги. Том 2. – К.: Основи, 1994. - Розділ 12. Гегель і новий трибалізм. С. 34-91	4
10	<i>Франко І.</i> Соціалізм і соціал-демократизм // Франко І. Мозаїка. – С. 370 - 400.	2
11	«Поневолення жінок» Дж. С. Мілла.	4
12	<i>Грінфельд Лія.</i> Типи націоналізму // Націоналізм. Антологія. – К.: Смолоскип, 2000. – С. 688 – 704.	4
13	<i>Тейлор Ч.</i> Непорозуміння: дебати між лібералами і комунітаристами	4
14	Підготовка есе.	6
	Всього годин за семестр	48 год.
	<p align="center">МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ</p> <p>Самостійна робота студента передбачає оволодіння навчальним матеріалом у позааудиторний час. Це обов'язкова й невід'ємна складова процесу вивчення нормативної дисципліни.</p> <p>До самостійної роботи студентів <i>належать</i>:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Робота з першоджерелами (конспект вибраних уривків та систематизація головних тез у письмовому вигляді); 2. Укладання термінологічно-поняттєвого словника до кожної теми навчальної програми (робота з філософськими словниками та енциклопедіями); 3. Опрацювання обов'язкової та допоміжної фахової бібліографії; 4. Проведення самоконтролю з боку студентів (у вигляді опрацювання описових та тестових питань для самоконтролю, поданих до кожної теми); 5. Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання – ІНДЗ – (написання реферату/есе, підготовка до виступу на тематичній конференції, участь в олімпіадах тощо); 6. Участь у тематичних видах діяльності, відповідних до мети й завдань навчальної дисципліни, що ініціюються університетом, факультетом, кафедрою й органами студентського самоврядування. <p>Самостійно опрацьований матеріал, що передбачений навчальним планом, виноситься на підсумковий іспитовий контроль нарівні з тим, що опрацьовувався при проведенні аудиторних занять.</p> <p>Контроль за виконанням самостійної роботи здійснюється у формі:</p> <ol style="list-style-type: none"> а) письмових тестових бліц-контролів на семінарських заняттях; б) перевірки конспектів; в) контрольних робіт (тестування) впродовж семестру; г) підготовки одного есе упродовж семестру. <p>Методичним забезпеченням позааудиторної самостійної роботи студента впродовж семестру слугують: базова бібліографія (в т. ч. навчальні підручники і посібники), рекомендовані та допоміжні джерела до курсу, хрестоматія вибраних першоджерел, окремі авторські тексти лекцій, методичні вказівки та завдання, поставлені лектором-викладачем для засвоєння кожної теми.</p> <p>Контрольні питання для підсумкових екзаменаційних замірів знань розміщені в електронній базі тестових завдань Університетської мережі та є доступними студентам згідно встановленого графіку.</p> <p>Об'єм самостійної роботи враховує загальний тижневий бюджет часу студента, рівень його фізіологічного навантаження та інші положення, рекомендовані науково-методичною радою Університету.</p>	
	<p align="center">Наукові вимоги до підготовки есе.</p> <p>Есе на обрану тему має (в обсязі від 5000 до 6000 символів) складатися з таких частин:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Перша (Вступ) – 1 сторінка друку писана від руки – присвячена загальному вступу до проблематики обраної філософської теми; окресленню <i>актуальності</i> базових 	

світоглядних, історичних, соціальних та культурних передумов, у межах яких постали саме ці філософські ідеї. Сформулювати *мету і предмет* дослідження.

2. **Друга** (виклад основного матеріалу) присвячена ширшому аналізу обраної філософської проблеми; повинна базуватися на самостійно опрацьованих першоджерелах; містити аргументовані власні рефлексії, що сформовані на підставі презентації, аналізу та інтерпретації поглядів, думок і міркувань авторів, на основі джерел яких розглядається тема..

3. **Третя. Висновки.** Подати загальні висновки, що випливають з аналізу обраної теми та її проблематики.

4. **Список літератури.** Вказати перелік використаних джерел в алфавітному порядку, на які в тексті есе в подані в дужках посилання за зразком: (1, с. 47), (3, с. 165) тощо.

Автори повинні врахувати, що наукові вимоги до есе передбачають самостійну аналітичну роботу над джерелами, яка має показати старанний рівень засвоєння обраної теми і її проблематики.

Текст есе може містити самостійні авторські міркування, які виступатимуть контр-аргументами щодо думок відомих авторів, філософів, але такі міркування мають бути викладені в науково аргументованій і полемічно коректній формі.

При аналізі обраної теми автори повинні використовувати поняттєвий філософський інструментарій.

Підготував проф. А. Ф. Карась